

Beszélgetés Joó Ferencsel, a Debreceni Egyetem professor emeritusával, az Európai Kémiai Társaság Chemistry Europe Fellows magyar kitüntetettjével

Először is szívből gratulálok olvasóink nevében is ehhez a magas európai szakmai elismeréshez, melyet az idén a járványhelyzetre való tekintettel a nemzeti szervezetek elnökei adtak át és a díjazottakat a nemzeti lapok rövid interjúban mutatják be. Ez alkalomból beszélgetünk most.

– A Chemistry Europe (korábban ChemPubSoc Europe) által kiadott lapcsalád talán legismertebb és legnagyobb hatású lapja a Chemistry – A European Journal. Tudomásom szerint te is sokat publikáltál ebben a lapban. Mely lapok számodra a legkedveltebb és legolvasottabbak a lapcsaládból?

– Valóban jelent meg több közleményünk a Chemistry – A European Journal című folyóiratban, bár soknak azért nem mondanám. Való igaz, ez a lap a Chemistry Europe-lapcsalád zászlóshajója, mely a kémia teljes területéről fogadja az izgalmas, jelentős és várhatóan nagy hatású eredményeket bemutató publikációkat. Ezek közül én a részletesen kidolgozott eredeti publikációkat részesítem előnyben, noha az összefoglaló közlemények is nagyon hasznosak. Kutatásaim középpontjában mindig is a katalízis, ezen belül a vizes közegű fémorganikus katalízis állt, melynek kiterjedt felhasználási lehetőségei vannak a környezeti problémák kialakulásának megelőzésében vagy hatásuk csökkentésében. Gondolok itt elsősorban a víz alkalmazására szerves oldószerek helyett, vagy éppen a szén-dioxid katalitikus aktiválására, konkrétan a hidrogénezésére, ami a hidrogén kémiai tárolásának egyik módját jelentheti. Ebből adódóan a lapcsaládon belül számomra a ChemCatChem és a ChemSusChem folyóiratok közvetítik a legtöbb fontos információt (előbbinek egy ideig Advisory Board-tagja is voltam). E lapokban kiemelten figyelem a Communications típusú közleményeket, melyek általában a legfrissebb eredményeket adják közre.

– Nem titkolt szándéka a lapok újjászervezésének a versenyképesség, az olvasottság javítása a versenytárs ACS-lapokkal szemben. Hogy látod ennek a versenynek az alakulását, és van-e sok értelme erről a versenyről komolyan beszélni?

– A kutatások földrajzi súlypontja, a közlemények nyelve nagyobb időszakonként változik azzal együtt, hogy mely országok, nagyobb nemzeti konglomerációk képesek és hajlandók egy-egy kutatási területre (sok) pénzt áldozni. Természetesen hozzátartozik ehhez a kutatások és az innováció társadalmi szerepe és elismertsége. A lapkiadás és a lapok olvasottsága mindezt visszatükrözi. Az ACS nagy előnye, hogy a világ legnagyobb létszámú, egységes szakmai szervezete, amely tagjai számára rendkívül

kedvezményes áron teszi elérhetővé saját kiadású folyóiratait. Ez azzal járt, hogy – legalábbis a folyóiratok elektronikus elérhetőségének, illetve az Open Access közlési formának az elterjedéséig – minden amerikai kémikus kutató, de még a legtöbb PhD-hallgató asztalán ott volt a saját előfizetésű JACS, esetleg még más ACS-folyóirat is. Gyorsan és hatásosan lépett az ACS akkor is, amikor a néhány – úgymond – központi folyóirat, például a JACS, Inorganic Chemistry, J. Organic Chemistry mellett megjelentek a speciális területeket lefedő lapok (például Organometallics, Langmuir, ACS Sustainable Chemistry). Az Európai Kémiai Társaságok Szövetsége (EuChemS) még fiatal az ACS-hez képest, de már sokat tett egy hasonlóan dinamikus és strukturált kémiai lapkiadásért. Véleményem szerint a Chemistry Europe-lapcsalád szakmailag mindenképpen versenyképes az ACS-lapkiadással, annyiban biztosan, hogy ha ezek a lapok egyik napról a másikra megszűnnének, borzasztó nagy űr maradna utánuk. A szerkesztői tevékenységről, a lapok megjelenési formájáról, képi vonzerejéről (attraktivitásáról) kifejezetten jó véleménnyel vagyok. A grafikus összefoglalók (abstracts) és a szerkesztők által hozzájuk társított csattanós, figyelemfelkeltő címek, egymondatos ismertetések sokat segítenek az írások tartalmának gyors megítélésében, ezért nagyon hasznosak, habár mi, mint szerzők, legtöbbször nyűgként vesszük, hogy az összefoglaló grafikával bajlódjunk. Az anyagi versenyképességről nincsenek információim, bár azt hiszem, végső soron az dönti el a versenyt. A feltett kérdésbe azonban az is beleérthető, hogy nem elég az ACS kontra Chemistry Europe versenyről beszélni, mert a roppant gyorsan fejlődő távol-keleti kémiai kutatás előbb-utóbb elhatárolhatja saját nemzetközi kémiai lapcsalád indítását, ha úgy látja, hogy sikerrel venne fel a versenyt a jelenleg Európa- és USA-központú kémiai lapkiadással. Ennek már ma is vannak jelei.

– Az eredmények közlésének egyre nagyobb terét fedik le az Open Access folyóiratok. Sokan vallják, hogy ez a jövő. Miben látod ezek elterjedésének legnagyobb gátját, ha van ilyen?

– A nyomtatott folyóiratok szerepe a kémiai információ közvetítésében gyökeresen megváltozott az elmúlt 50 évben. Kezdő kutató koromban a Debreceni Egyetem Kémiai Szakkönyvtárába

gyakorlatilag minden lényeges lap járt, amit egy vegyésznek illet folyamatosan átnéznie. Ezt többnyire az első oldaltól az utolsóig megtettük, persze nem mindent olvastunk el, csak ami felkeltette az érdeklődésünket. Gyakran előfordult, hogy olyan cikkekre bukkantunk, ami nem tartozott szigorúan a kutatási területünkhöz, de érdekes volt, elgondolkodtató vagy éppen vitára ingerlő. Ezt akkor meg lehetett tenni. Ma, amikor az általam kiválasztott (és ennek megfelelően limitált számú) folyóirat tartalomjegyzéke, sőt a még meg nem jelent, de elfogadott közlemények címei is naponta sok-sok sorban jelennek meg a képernyőn, még a gyors átolvasás és az érdekesek kiválasztása is rengeteg időbe kerül, nem beszélve arról, ha valami miatt több napig nem tudom ezt megtenni. Pedig a neheze – az érdekes közlemények megszerzése – csak ezután jön, hiszen sok könyvtárban manapság még a legfontosabb folyóiratok sem találhatók meg, elsősorban az égbe szökő árak miatt. Ha ez is sikerül, akkor maga a cikk elolvasása már az élvezet kategóriájába tartozik. Lehet másképpen, technikailag sikeresebben, gyorsabban információt keresni a kémiai irodalomban is, de például a kulcsszavak alapján nem mindig azt kapjuk, amit keresünk, és nem mindig kapjuk meg azt, amit ki szeretnénk halászni az információtengerből. Az az esély pedig, hogy nem a kutatási témakörünkbe tartozó cikket is elolvassunk, így gyakorlatilag a nullára csökken.

Több más próbálkozás mellett, az Open Access publikálási lehetőség is ennek a nehézségnek a megszüntetését ígéri. Nem vagyok túlzottan optimista a sikerrel. Látszik, hogy a kiadók is észlelik a nehézségeket, és már publikált OA-cikkek után, sőt gyors bírálatok honorálásaképpen kisebb-nagyobb összegekkel csökkentik, különböző indokokkal részben vagy teljesen elengedik a megjelentetés díját. Ebben jelentős szerepet játszanak az egyes intézményekkel nemzeti, egyetemi vagy kutatóhelyi szinten kötött megállapodások. Abban bizonyos vagyok, hogy ez a rendszer eredményesen szolgálja a kiadók érdekeit, de hogy magára a kémiai kutatásra milyen hatással lesz, azt majd a jövő dönti el. Ha tisztán üzleti alapon nézem az információ előállításának, közvetítésének és felhasználásának láncolatát, akkor nekem mint kutatóknak el kell(ene) érnem, hogy kutatásaim hasznából a kutatási költségek kis hányadát kitevő OA-kiadási díjakat kitermeljem. Ez azonban az egyén szintjén nem értelmezhető, csak nagyobb rendszerekre nézve, nem is beszélve arról, hogy az egyetemen végzett kutatásaimnak az oktatásban megjelenő hasznosításáért vajon megkapom-e az azt ténylegesen megillető bevételt – például nem pályázati alapú kutatási támogatás formájában (a választ az olvasókra bízom).

– *A Magyar Kémikusok Lapja nem tudományos lap. A szakmai tudományos ismeretterjesztést felvállaló, magazin jellegű tájékoztató lap. Mit hiányolsz legjobban benne? Mennyiben jelenik meg benne az európaiság gondolata? Milyen témájú cikkeket olvasol bennük legszívesebben?*

– A Magyar Kémikusok Lapját 1965 óta olvasom. A Debreceni Vegyipari Technikum diákjaként jártam a KLTE Egyetemi Könyvtárba, ahol elérhető volt (jó néhány évvel visszamenőleg is). Akkoriban sok olyan cikk jelent meg, amelyben az egyes vegyipari technológiák korábbi és akkor modern változatait ismertették (esetleg éppen egy soron levő itthoni beruházás kapcsán). Természetesen a mai lapot nem lehet összehasonlítani az 50 évvel ezelőttivel, más a célja és ennek megfelelően más a tartalma is. De nem a felelős szerkesztőtől akarok jó pontokat begyűjteni azaz, hogy elmondom: a lap minden oldalát, s talán nem túlzás, hogy minden sorát elolvasom. Örömmel olvasom a magyarországi kutatóhelyek bemutatását, a kémia oktatásának kérdései-

A Chemistry Europe díjának átadása után a Debreceni Egyetem Karácsony Sándor termében. Joó Ferencet Simonné Sarkadi Livia, a Magyar Kémikusok Egyesületének elnöke és Csernoch László, az egyetem rektorhelyettese fogja közre

ről megjelenő cikkeket, a tudománytörténeti írásokat, összeállításokat, egy-egy szűkebb témakör tudományos ismertetését, a vegyipar híreit, az egyesületi híreket, a Vegyészletek rovatot, s minden egyébét, amit a lapban találok. Összességében egy jól sikerült, tartalmas és egyúttal szórakoztató magazinként olvasom ma a folyóiratot.

Ami az európaiság gondolatát illeti, azt nagyon jól szolgálja a EuChemS tevékenységét bemutató, időnként megjelenő betét, és alapjában a lap gondolatosságát, szóhasználatát, a szerkesztők és a szerkesztőség véleménynyilvánítását olyannak tartom, ami méltó az Európai Kémiai Társaságok Szövetsége egyik tagjának magazinjához. Időnként előfordul, de talán több hírt vagy interjút lehetne közölni más európai intézmények életéről, illetve a kémia helyzetéről az egyes európai országokban vagy az összeurópai szinten.

– *Amikor az Egyesület új vezetőséget választ, a vezetőség tagjaira vonatkozó időbeli korlátozások miatt jelentős változások várhatók. Milyen elvárásaid lennének az új vezetőséggel kapcsolatban?*

– A Magyar Kémikusok Egyesületének évtizedek alatt kialakult és jól működő szervezeti formája van és tevékenységi területei is kiforrottak. Aki olvassa a Magyar Kémikusok Lapját, az az Egyesület életéről, tevékenységéről is folyamatosan információt szerezhet. Időnként érdemes átgondolni, hogy szükségessé-e változások valamilyen téren, és a legjobb olyankor megtenni ezt, amikor nincs igazán feszítő gond. Nem tudjuk, hogyan alakul a koronavírus-járvány hazánkban, Európában és a világon, de az máris látszik, hogy sok esetben előtérbe kerültek és hosszabb távon is használhatók lehetnek az on-line megoldások a személyes találkozások helyett, és a konferenciák szervezésének lehetősége sem lesz olyan még évekig, mint korábban volt. Azt azonban remélem, hogy az Egyesület szervezésében tartott kisebb körű megbeszélések, hazai konferenciák talán már jövőre újraélednek, mert a személyes találkozások, közös szakmai és más élmények rendkívül fontosak mindnyájunk, de különösen a fiatalok számára. Mindehhez azt kívánom, hogy a vezető pozíciókba sikerüljön megtalálni az új, dinamikus, jó szervezőképességű tagtársakat, akikkel az Egyesület tovább folytathatja eredményes munkáját.

– *Köszönöm a beszélgetést.*

Kiss Tamás